

Några ord om fysiokrati och fysiokrater : [Omsl.]

Renvall, Heikki

54 A Br. 1901

National Library
of Sweden

Från förf.

*20/11/1901
Klenn
(Br.)*

1901

NÅGRA ORD

OM

FYSIOKRATI OCH FYSIOKRATER

AF

HEIKKI RENVALL.

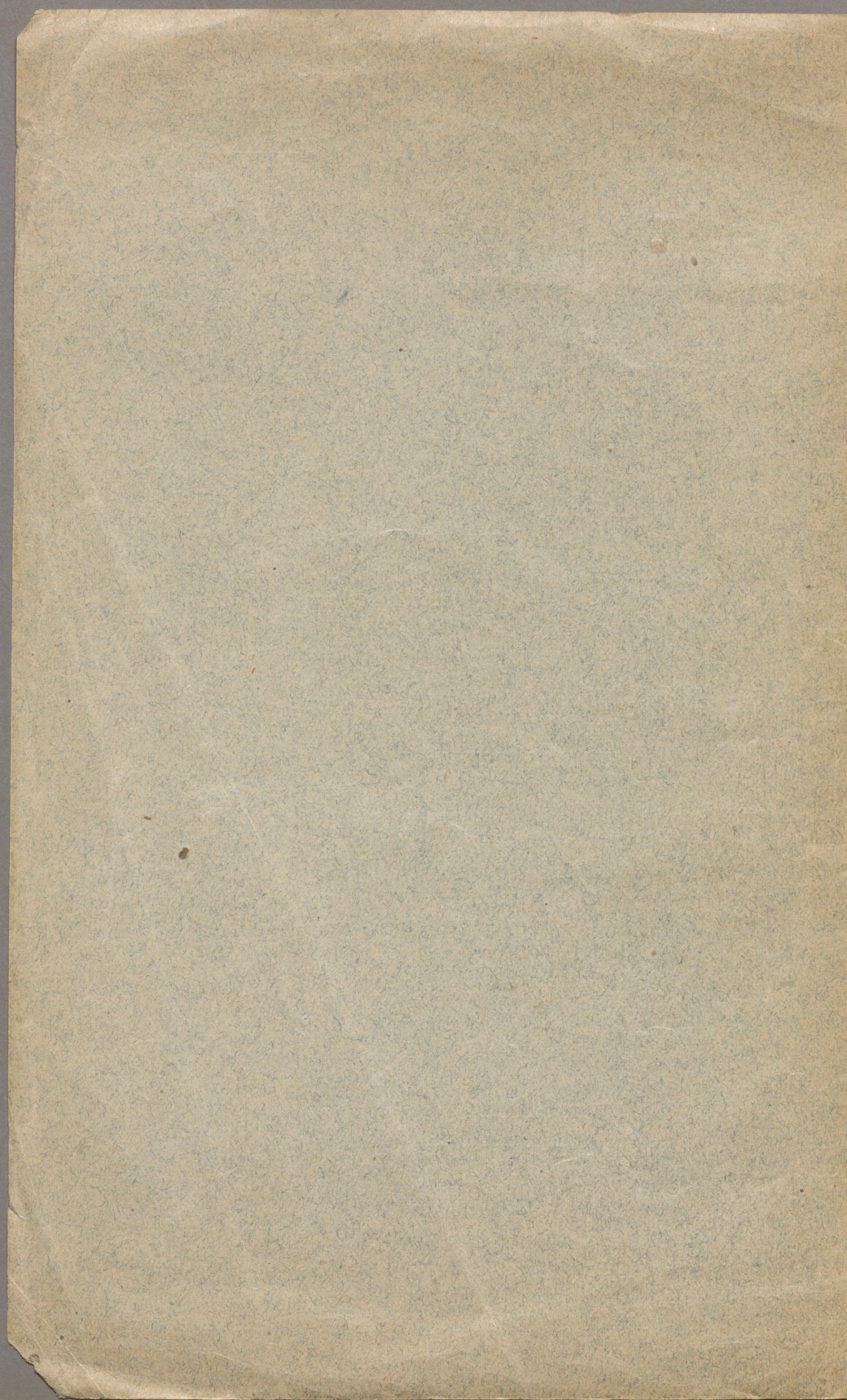
HELSINGFORS,

J. SIMELI ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG,

1901.

N. 48/863

Några ord om fysiokrati och fysiokrater.

Den 2 december 1899 försvarade undertecknad en akademisk afhandling, benämnd *Fysiokratian vaikutus Ruotsi-Suomen kansantaloudelliseen kirjallisuuteen XVIII vuosisadan loppupuoliskolla*.

Med ett alldeles särskildt intresse synes mag. Georg Schauman emottagit densamma. Redan vid disputationen var mag. Schauman i tillfälle att framställa mot mitt arbete särskilda anmärkningar. Sedermera har han i augusti—september numret af *Revue d'économie politique* lemnat en ganska lång recension öfver afhandlingen. Och slutligen har han, efter ett års förlopp, undfägnat denna tidskrifts läsare med en „granskning“ på 40 sidor. Jag tror, att knappast någonsin förr ett arbete på 152 sidor så vidlyftigt recenserats i denna tidskrift.

Jag vågar ingalunda tro, att detta ovanliga intresse kunde ens i främsta rummet tillskrifvas det ämne, som af mig i min afhandling behandlas, eller de resultat, till hvilka jag kommit, ehuru jag har mig bekant, att mag. Schauman själf sysslat med en liknande undersökning i den svensk-finska ekonomiska litteraturens historia, och granskaren sålunda måste hafva ett alldeles speciellt intresse för min afhandling. Såsom författare är jag glad öfver den stora uppmärksamhet, som från mag. Schaumans sida kommit mitt arbete till del. Den ställvis bittra och alltid öfverlägset tvärsäkra tonen i mag. Schaumans granskning har jag dock bemödat mig att upptaga lika lätt som jag tror mig förstå densamma. Om jag ej städe lyckats i detta mitt bemödande, så är orsaken härtill att söka i mag. Schaumans påfallande obekantskap med det fysiokratiska systemet och

den lättvindighet, med hvilken han då och då försökt genom utfall och beskyllningar ersätta en allvarlig bevisning.

1. Fysiokratin är den naturrättsliga uppfattningens nationalekonomi. Den är ett barn af sin tid. Detta system ger uttryck åt den trängtan efter frihet och laglighet, som under XVIII årbundradet beherrsakar tidsandan. Det bildar en opposition mot merkantilismens godtycke, småaktighet och ensidiga politik.

Merkantilismen var, såsom bekant, den ekonomiskt-politiska riktning, som grundande sig på uppfattningen, att de ädla metallerna äro den verkligaste rikedom och att därför det land, som hade mest metalliskt mynt, på samma gång var det rikaste, försökte på allt vis inrätta handeln så, att penningar skulle strömma in till landet i möjligast största mån och att derifrån skulle utgå så litet penningar som möjligt.

Om denna karaktäristik af merkantilismen säger jag. Schauman, att den „är — fränsedt formen — densamma som Roscher i sitt klassiska arbete *Zur Geschichte der englischen Volkswirtschaftslehre* kallat 'lärobokstraditionens bekanta bild', men som han, och vetenskapen efter honom, utdömt såsom alltför skematisk och delvis oriktig“. — Men nu är det dock så, att vetenskapen ingalunda så allmänt utdömt den uppfattning af merkantilismens väsen, som jag hyllat. Det gafs en tid, då merkantilismen knappast bedömdes utan blott fördömdes, då man uti densamma ej såg något historiskt berättigadt. Denna uppfattning, som härleder sig från den klassiska skolans bekanta brist på historiskt sinne, har af Roscher blifvit för alltid utdömd; men ingalunda är detta fallet med uppfattningen af merkantilismens innehåll. Äfven häruti har den historiska skolan utvidgat synkretsen och fördjupat uppfattningen. Jag vet mycket väl, att merkantilismen ej alltid och allestädes uppträder i samma form. En ekonomiskt-politisk riktning, dendär, såsom merkantilismen, i århundraden och i olika länder varit gällande, företer naturligtvis i sin tillämpning stora olikheter. I min afhandling har det gällt för mig att visa på de mest karaktäristiska dragen i merkantilsystemet och därför har

också bilden blifvit skematisk. Men att den dock är riktig och i öfverensstämmelse med den moderna forskningens resultat, vågar jag påstå. — Detta vill jag bevisa med följande citat ur framstående forskares arbeten.

I sitt år 1860 utgifna, vidlyftiga och berömda arbete *Die geschichtliche Entwicklung der National-Oekonomik und ihrer Litteratur* säger Roschers lärjunge, prof. Julius Kautz (I. s. 251): „*Der Grundgedanke des gesammten Mercantil-Systems*¹⁾ war nun: dass der Reichthum eines Volkes nach der Menge des demselben zu Gebote stehenden, und im Lande circulirenden Edelmetall-Geldes zu bemessen sei, mithin der ganzen Volkswirtschaft eine solche Richtung gegeben werden müsse, bei welcher möglichst viel Geld in's Land gezogen, und das erworbene demselben erhalten und gesichert würde.“ Detta är ju just det jag sagt. Mag. Schau- man kunde invända, att Kautz' arbete är för gammalt; det utkom dock tre år senare än det arbete af Roscher, som af mag. Schau- man citerats. Jag vädjar därför till modernare författare.

Espinas, som tyckes vara en auktoritet för mag. Schau- man, säger:¹⁾ „Alors s'établit le système, qu'on a appelé *mercantile*, expression suprême de la règle de l'utile en politique selon les idées du temps. D'après ce système, la richesse unique d'un État est l'argent ou l'or monnayés: pour l'acquérir, il faut vendre beaucoup; pour le garder, il faut acheter le moins possible à l'étranger.“ — En af Tysklands största vetenskapliga auktoriteter på handelspolitikens område prof. Lexis skrifer år 1898:²⁾ „Nach dieser Lehre (den merkantilistiska) ist die Quelle des Volksreichtums der auswärtige Handel, sofern der Wert der Ausfuhr des Landes grösser ist als der der Einfuhr und demnach ein saldo entsteht, der von dem Auslande in barem Gelde bezahlt werden muss.“³⁾ — I det nyaste arbete be-

¹⁾ Kursiv. af Kautz.

²⁾ *Histoire des doctrines économiques*, Paris 1892, s. 137.

³⁾ Art. *Merkantilsystem* i Elster's *Wörterbuch der Volkswirtschaft in zwei Bänden*, Jena 1898, s. 251 f.

⁴⁾ Jfr. äfven Prof. Lehsers art. *Merkantilsystem* i *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, Jena 1893, Bd IV. s. 1168 f.

handlande nationalekonomins historia, prof. Joseph Rambaud's *Histoire des doctrines économiques* ¹⁾ säges, att merkantilismen är „fondé sur l'axiome que monnaie est synonyme de richesse et que les existences de monnaie dans un pays se constituent ou s'accroissent par les excédents d'exportations“. — För kuriositetens skull hänvisar jag äfven till Charles Gide: *Nationalekonomins grunddrag*, öfversatt och delvis bearbetad af Georg Schauman och Axel v. Christerson, Helsingfors 1899, där det (s. 226) säges, att „detta sinnrika merkantilsystem likställer penningen med rikedom“ och att det var ett system, „hvarigenom penningar skulle tillföras de länder som saknade sådana och kvarhållas uti de länder, där de funnos“.

Grundlösheten af mag. Georg Schaumans första anmärkning ligger för öppen dag.

2. Förrän jag går att tala om det fysiokratiska systemet, ber jag att få yttra några ord om planen för mitt arbete.

Såsom titeln ger vid handen, har jag i min afhandling förelagt mig uppgiften att utröna *fysiokratins* inflytande på den svensk-finska nationalekonomiska litteraturen under senare hälften af XVIII århundradet. Jag har med full afsigt valt ordet *fysiokratins* och ej t. ex. *fysiokraternas* eller den *fysiokratiska skolans* inflytande och har jag dermed velat framhålla, att det varit de *fysiokratiska idéernas* inflytande jag velat framställa. Denna uppgift har helt naturligt varit bestämmande vid uppgörandet af planen till mitt arbete. Här af kommer det sig, att jag helt skizzeradt tecknat den fysiokratiska litteraturen, nämnt blott de främsta fysiokraterna och framhållit blott de mest berömda af deras arbeten. Jag har af samma orsak ej åsyftat att gifva någon vidlyftigare framställning af fysiokratins uppkomst och af de före fysiokraterna uttalade ekonomiska tankar och idéer, af hvilka ekonomisterna sammanfogade och utbildade sitt system, liksom jag ej heller utförligare behandlat fysiokratins inflytande på nationalekonomins vidare utveckling.

¹⁾ Paris 1899, s. 57.

Orsaken, hvarföre jag på detta sätt begränsat min framställning, är den, att en utförligare skildring af, huru fysiokratin uppkommit, huru de särskilda fysiokratiska författarna uppfattat, utlagt och utvecklat systemet, samt till hvilken grad dess åsigter upptagits af den klassiska nationalekonomien, hade gifvit inledningen alldeles oformliga dimensioner.¹⁾ Härtill vill jag tillägga, att forskningen ända till senaste tid blott ofullständigt behandlat den franska liberala nationalekonomins uppkomst. Detta framgår redan af en mängd historiska arbeten rörande dessa förhållanden, som publicerats under det år, som förflutit sedan min afhandling utkom.²⁾ Skulle jag hafva specielt undersökt alla dessa af mig nu antydda frågor, skulle jag ej på flere år medhunnit denna uppgift. Detta hade jag klart för mig redan då jag vidtog med mitt arbete och under fortgången af mina forskningar insåg jag detta än klarare. Då jag af särskilda orsaker ej kunde afvakta resultaten af andras undersökningar och jag ej håller ville äfventyra dyrbar tid, föredrog jag att i mina undersökningar inskränka mig till Sverige-Finlands ekonomiska litteratur och nöja mig med att blott i största korthet framställa den franska fysiokratiska litteraturens främsta alster.

Deremot var det för mig af största betydelse, att närmare framställa det fysiokratiska systemet. Jag ville härmed visa, huru hela detta system är byggdt på en fast princip — läran om l'ordre naturel — och huru skolans särskilda läror äro eller åtminstone vilja vara logiska konsekvenser af

¹⁾ Mag. Schauman klandrar blott min bristfälliga framställning af fysiokratins uppkomst; någon särskild betydelse i *vetenskapens* historia torde han näppeligen tillskrifva denna skola, och att de särskilda fysiokratiska författarenas åsigter i äfven ganska viktiga punkter divergera, inser mag. Schauman alltför bristfälligt — såsom senare skall visas.

²⁾ Jag nämner: André Alem: *Le Marquis d'Argenson et l'économie politique au debut du XVIII siècle*, Paris 1900; Robert Legrand: *Un mercantiliste précurseur des Physiocrates*, ibid. 1900; Kretschmer: *Ueber den Richard Cantillon zugeschriebenen „Essai sur la nature du commerce en général“*, Liestal 1899.

den „naturliga friheten“ sådan fysiokraterna uppfattade den. Att denna del af min afhandling ej varit obehöflig, ses bäst af mag. Schaumans uppfattning af fysiokratin och hans i denna punkt mot min afhandling framställda anmärkningar, till hvilka jag nu öfvergår.

Till en början vill jag i en fortsättning svara på flere detaljanmärkningar hänförande sig till den för-fysiokratiska litteraturen.

Mag. Schauman anmärker, att jag ej tillräckligt uppmärksammat de liberala författare, hvilka skrefvo före fysiokraterna, och han säger: „Före Gournay uppträdde i liberal anda Boisguilbert och Vauban, ja äfven Fénelon och abbé de St Pierre, i sina tryckta skrifter, medan d'Argensons starkt liberala *Considérations* spriddes i handskrift kring land och rike“. Af dessa har jag omnämnt alla utom Fénelon och abbé de St Pierre, och tror jag, att den, som känner förhållandena, ej skall klandra mig härför. D'Argensons stora betydelse har jag omnämnt (s. 49 såsom mag. Schauman medger). Boisguilbert och Vauban har jag uppmärksammat. Deras betydelse ligger i deras försvar för jordbruket och jordbrukarena. Mag. Schauman visar stor okunnighet, då han anser dem för liberala författare. Särskildt om Vauban kan detta med ingen rätt påstås.

Jag ber mag. Schauman jämföra med mitt bedömande af Montesquieus *Esprit des lois* hvad Loménie (*Les Mirabeau* s. 151 ff.) säger om betydelsen af detta arbete.

Dangeuil är i rättelserna rättadt till Dangeul. — Plumart (ej Plumard) skrives af de flesta nyare författare (*Schelle Vincent de Gournay* s. 125, 134 o. 292; *Hansted Nat. Tidskrift* 1897 s. 333).

Om Cantillons *Essai sur la nature du commerce* säger *Schelle Vincent de Gournay* (s. 237), att den utkom 1754 och 1755.

3. *Hvad är fysiokrati?*

Den mest betydande af de sakliga anmärkningar mag. Schauman framställt mot min afhandling går ut på, att jag ej hade en rätt uppfattning af fysiokratin. Sid. 397 i granskningen heter det „Om förf:s uppfattning af merkantilismen

lemnar rum för anmärkningar, så gäller detta i än högre grad hans uppfattning af fysiokratin“; sid. 398 talar mag. Schauman om „förf:s godtyckliga och för öfrigt icke noga bestämda utvidgning af begreppet fysiokrati“, på sid. 399 „om förf:s misstag“, sid. 405 om „en viss oklarhet och vissa oriktigheter“ angående denna punkt; sid. 408 heter det „förf. har emellertid missuppfattat fysiokratin“; sid. 409 att min framställning icke är „korrekt“; sid. 410 „Det är att fullkomligt oriktigt bedöma fysiokraterne, då man, såsom dr Renvall, förklarar dem för den ekonomiska liberalismens förste representanter“; samma sida „i allmänhet öfverskattar förf. i hög grad fysiokratin“; på sid. 412 säger mag. Schauman åter, att jag utgår från en „oriktig uppfattning om fysiokratin“. Dessutom förekommer än tydligare än dunklare uttryckt samma anmärkning vid tal om så godt som hvarje svensk eller finsk författare, som jag i min afhandling framställt såsom dendär hade rönt inflytande af fysiokratin.

Redan dessa mångfaldiga ställen, där en och samma anmärkning framställes, visa tydligt, hvilken dominerande betydelse mag. Schauman med rätta tillskrifver frågan hvad är att förstå med fysiokrati, hvilket är det fysiokratiska systemet.¹⁾ Jag skall därför utförligare behandla de invändningar, mag. Schauman gör emot min uppfattning af fysiokratin. Sedan jag bemött dessa och påvisat deras grundlöshet, förfalla med detsamma de flesta af mag. Schaumans sakliga anmärkningar, och om dem som återstå kan jag fatta mig betydligt kortare.

I min afhandling har jag ss. 17—46 framställt det fysiokratiska systemets hufvudläror. Granskaren säger (s. 397) sig sakna en definition af begreppet fysiokrati och tyckes bäst hafva varit tillfreds om jag inskränkt min „teckning af det fysiokratiska systemet till en definition af begreppet fysiokrati och ett angifvande af skolans hufvudläror, särskildt de ekonomiska“ (s. 405), ty härigenom skulle „inledningen

---

¹⁾ Mag. Schauman säger (sid. 399), att denna fråga „är den för förf:s afhandling grundläggande“.

som nu svullit ut till närmare $\frac{1}{3}$ af hela arbetet, erhållit normala proportioner“

Denna mag. Schaumans lust att se denna del angifven helt kort — förmodligen helst med den definition, hr Schauman själf (s. 397 f.) gifvit och till hvilken vi strax återkomma — går dock ej rätt väl ihop med den „grundläggande“ betydelse mag. Schauman säger sig tillskrifva denna fråga. Jag hade snarare fruktat, att mot min teckning af det fysiokratiska systemet framställdes den anmärkningen, att den vore alltför skematisk och knapphändig. Ty såsom redan sagdt finnes i min framställning icke på något genomgående sätt framställda de olika nyanser, som äro företrädda i de olika författarenas arbeten. En kunskap härom är dock absolut nödvändig för en rätt uppfattning af fysiokratien. För mag. Schauman tyckes det vara obekant, att Quesnays och hans lärjungars ekonomiska åsigtter ingalunda i allo voro fullt öfverensstämmande. Häraf låter törhända någon del af mag. Schaumans ytterst ensidiga uppfattning af fysiokratien förklara sig.

I stället för en kort definition har jag i min afhandling gifvit en längre framställning af den fysiokratiska doktrinen förnämsta läror „särskildt de ekonomiska“. Detta är också det förfaringssätt jag anser för det lämpligaste, isynnerhet då man — såsom jag bemödat mig om — vill fastslå de särskilda lärornas logiska sammanhang.¹⁾ Den tänkande läsare, som med uppmärksamhet genomläser det kapitel i min afhandling, som behandlar det fysiokratiska systemet, skall — det vågar jag hoppas — näppeligen stanna i ovisshet om hvad som bör förstås med fysiokrati.

Men mag. Schauman har ej inskränkt sig till att påpeka bristen af en definition i mitt arbete, han har själf

¹⁾ Detta är äfven det allmänna förfaringssättet. Det är ytterst sällan man i modernare nationalekonomiska arbeten finner någon definition of begreppet fysiokrati; i stället hafva nästan alla författare föredragit att i en vidlyftigare eller trängre form teckna systemet. Så t. ex. i alla de af mag. Schauman (s. 398) uppräknade „nyaste historiska framställningarna“.

gifvit en. Sid. 397 finna vi nämligen följande definition: „Fysiokraterne bildade en af Quesnay grundad, på naturrättsliga principer byggande skola, som på det ekonomiska området — det enda som här intresserar oss — i hufvudsak lärde att jorden är den enda källan till rikedom, emedan den ensam gifver en nettoafkastning (produit net), att jordbruket och öfriga extraktiva yrken därför äro de enda värdebildande eller produktiva yrken och den jordbrukande klassen den enda produktiva klass, medan den med handel och industri sysselsatta klassen enligt skolans förmenande är steril och godsegarnes klass i detta afseende representerar ett mellanting; — och som i följd häraf vidare lärde att den ekonomiska politiken borde gå ut på att genom exportens frigifvande förskaffa jordbruksprodukterna ett högt pris och att genom fri import af manufakturvaror nedsätta prisen på dessa, samt skattepolitikens mål vara införandet af en enda direkt skatt, proportionell till nettoafkastningen af jorden.“

Skillnaden emellan mag. Schaumans och min uppfattning af fysiokratin är i ögonen fallande. Jag har framställt fysiokratin såsom det första liberala nationalekonomiska systemet och visat, huru en fullständig näringsfrihet ej allenast logiskt låter härleda sig från fysiokratins utgångspunkt — läran om l'ordre naturel — utan ock att densamma af fysiokraterna så uppfattats och framhållits. Näringsfriheten var en fordran, till hvilken de kommo ej genom att utgå från någonslags nyttighetssynpunkt utan genom en logisk slutledning. Deremot är näringsfriheten enligt mag. Schaumans framställning endast af en sekundär betydelse i fysiokraternas system. Han säger (s. 407): „Fysiokraternes liberalism var endast half, friheten hade sin plats i deras system endast som ett medel att höja jordbruket och öka produit net.“

Hvilketdera är nu sant? Mag. Schauman har ej presterat någon som helst *bevisning* mot min framställning. Jag förbiser ej, att mag. Schauman gjort en ansats till något dylikt (s. 408 ff.), men ytligheten är härvid så stor, att jag ej kan anse denna ansats för ett alvarligt menadt försök.

Visserligen har jag ej varit i tillfälle att enskildt fråga mag. Schauman derom, men jag tror mig kunna våga påståendet, att mag. Schauman ej genomläst ett enda fysiokratiskt arbete — med undantag kanske af någon skrift af Quesnay. Ty ett t. o. m. flygtigt genomläsande af de arbeten af Quesnays lärjungar, hvilka äro tillgängliga i Daires edition, skulle nödvändigt hafva hos mag. Schauman framkallat vissa dubier angående hållbarheten af hans uppfattning. Till ett dylikt studium borde dessutom min af mag. Schauman kritiserade teckning af fysiokratins innebörd hafva föranlett, ty jag har ju ej lättvindigt framkastat mina påståenden, utan städse hänvisat till eller citerat något eller några af de förnämsta fysiokratiska skrifterna.¹⁾

¹⁾ Mag. Schauman säger visserligen (s. 405) om min framställning „att den synbarligen mera grundar sig på tidigare framställningar än på ett själfständigt källstudium“. Denna insinuation, som saknar hvarje bevis, är lättvindigt utkastad och osann. En opartisk läsare måste inse detta. Jag vill blott nämna att jag i min framställning af det fysiokratiska systemet endast 17 ggr citerat tidigare utläggningar och deremot närmare 80 ggr källorna. — På ett annat ställe (s. 398) säger mag. Schauman: „förf:s godtyckliga och för öfrigt icke noga bestämda utvidgning af begreppet fysiokrati härleder sig synbarligen från fysiokraten Du Pont de Nemours' anteckningar om fysiokratins uppkomst och dess anhängare, hvilka anteckningar af förf. flitigt citeras. — — — Dessa äro emellertid långt ifrån tillförlitliga. Redan en blick på dem borde vara tillräcklig för att ådagalägga deras verkliga halt“. Jag måste öppet tillstå, att detta granskarens uttalande mer än förvånat mig. Ty huru kan mag. Schauman med godt samvete kalla min teckning af begreppet fysiokrati *godtyckligt*, då jag såsom ofvan framhållits städse hänvisat till källorna? Men än mer förvånande är det grundlösa påståendet, att jag härvid ledts af Du Ponts historiska anteckningar. Det är visserligen sant, att jag på tio ställen i min afhandling citerat dessa anteckningar, men — nota bene! — blott *en enda gång* har jag vid utredandet af fysiokratins innebörd hänvisat till dessa anteckningar. Jag ville ingalunda tro, att här föreligger en öppen afsigt att gifva en skef bild af min framställning — äsaren döme härom — men det är säkert, att granskarens tydligt skönjbara bemödanden att draga ned mitt arbete här tangerar det honnettas yttersta gränser. Mag. Schauman invände ej, att han afser frågan, hvilka författare äro att räkna till fysiokrater, ty mag. Schauman talar uttryckligen om begreppet fysiokrati och beskyllningen följer strax efter det granskaren gifvit sin egen definition. Att detta ställe i granskningen är mer än oredigt, medger jag dock gärna.

Mag. Schauman säger väl i sin definition, att fysiokraterna bildade en på naturrättsliga principer byggande skola, men hvare denna naturrättsliga uppfattning visar sig, förblir onämndt och — så tyckes det — fullt obegripligt äfven för mag. Schauman själf. Eller hvilka äro de naturrättsliga principer, som leda fysiokraterna till läran om jordbruket såsom den enda produktiva näringen? Ty ingalunda behöfves det någon naturrättslig uppfattning för att, om engång jordbrukets ställning är den angifna, deraf som corollarier för den praktiska politiken uppstålla fordringen på jordbrukets upphjälpande eller en enda jordskatts införande. Härtill behöfves ej annat än vanlig logik.

En rätt uppfattning af fysiokraternas lära om l'ordre naturel — den lära som gifvit skolan dess namn — är dock en *conditio sine qua non* för en rätt uppfattning af fysiokratin. Ty härförutan är och förblir en framställning af fysiokratin obegripliga och meningslösa satser — det har mag. Schauman med sin „granskning“ ånyo bevisat.

I min afhandling har jag (s. 19 f.) visat, att fysiokraterna utgingo från den öfvertygelsen, att äfven det ekonomiska samhällslifvet regeras af eviga, oföränderliga och allmängiltiga lagar, hvilka det åligger staten att proklamera — ej stifta. Och att denna gudomliga ordnings grundlagar äro „egendom, säkerhet, frihet“ har jag framhållit (s. 20 ff.) „Propriété, sûreté, liberté, voilà donc l'ordre naturel“ utropar De la Rivière. Och t. ex. Du Pont har (se afhandlingen s. 23 ff.) visat dessa lagars betydelse på det ekonomiska området. Han har bevisat, att en fullständig näringsfrihet af fysiokraterna uppfattades såsom en logisk konsekvens af deras naturrättsliga utgångspunkt. Mycket klart uttalar sig De la Rivière¹⁾: „Ces trois sortes de propriétés [personelle, mobilière, foncière] sont ainsi tellement unies ensemble, qu'on doit les regarder comme ne formant qu'un seul tout dont aucune partie ne peut être détachée, qu'il n'en résulte la destruction des deux autres. L'ordre essentiel à toute société est donc de les conserver toutes trois

¹⁾ L'ordre naturel des sociétés politiques. Daire s. 343.

dans leur entier; il ne peut rien admettre qui puisse blesser aucune de ces trois propriétés.

Mais, me dira-t-on, n'y a-t-il pas d'autres institutions sociales qui font nécessairement partie de l'ordre essentiel des sociétés? Cela est vrai, mais elles n'y prennent place que comme conséquences nécessaires, et non comme premiers principes; c'est au droit de propriété, qu'il faut remonter pour trouver la nécessité de ces institutions“.

Och jämför härmed följande utläggning af samme författare ¹⁾: „Remarquez ici comme la liberté sociale se trouve renfermée dans le droit de propriété. La propriété n'est autre chose que le droit de propriété. La propriété n'est autre chose que le droit de jouir; or, il est évidemment impossible de concevoir le droit de jouir séparément de la liberté de jouir: impossible ainsi que cette liberté puisse exister sans ce droit, car elle n'aurait plus d'objet, attendu qu'on n'a besoin d'elle que relativement au droit qu'on veut exercer. Ainsi, attaquer la propriété, c'est attaquer la liberté; ainsi, altérer la liberté, c'est altérer la propriété; ainsi *propriété, sûreté, liberté*, voilà ce que nous cherchons, et ce que nous devons trouver évidemment dans les trois lois positives que nous nous proposons; voilà ce que nous devons nommer *la raison essentielle et primitive* de ces mêmes lois.“

Redan dessa uttalanden bevisa hvad fysiokraterna tänkte om friheten och hvilken rol de tillskrefvo den. Då man kan finna dylika utläggningar nästan hos hvarje fysiokrat, så måste man förvåna sig öfver den totala frånvaron af hvarje mognare kunskap angående den fysiokratiska doktrinen innebörd mag. Schauman visar, då han helt kategoriskt säger „friheten hade sin plats i deras (fysiokraternas) system endast som ett medel att höja jordbruket och öka produit net“.

Till försvar för sin framställning af fysiokraternas handelsfrihet anför mag. Schauman (s. 408 f.), ett par uttalanden af Quesnay, som dock ej beröra det, de skola bevisa.

¹⁾ ibid. s. 615.

Ty ur dessa satser framgår på intet sätt, att Quesnay skulle försvarat handelsfriheten *endast* som ett medel att höja jordbruket. Och det är detta mag. Schauman åtagit sig att bevisa. Att fysiokraterna voro öfvertygade om att handelsfriheten skulle gagna jordbruket, det har ingen forskare varit okunnig om. Och det har jag tydligt och klart uttalat i min afhandling (s. 27 f.) Detta är det äfven de af mag. Schauman citerade meningarna af Quesnay uttala.

Mag. Schauman anför till försvar för sig äfven ett yttrande af de la Rivière.¹⁾ Men ej heller detta citat bevisar, hvad mag. Schauman vill att det skall bevisa. Ty de la Rivière vill bevisa, att friheten är oundvikligt nödvändig för jordbrukets allsidiga förkofran. Detta är något som står att läsa i hvarje fysiokratiskt arbete. Men förstår då mag. Schauman verkligen icke, att detta icke är liktydigt med att fysiokraterna skulle hafva försvarat friheten *endast* som ett medel att höja jordbruket?

Den uppfattning fysiokraterna hafva om frihetens förhållande till produit net, är den jag gifvit i min afhandling (s. 28). Friheten var grunden för hela systemet. Hvarje människa har, på samma gång hon har behof, äfven en i naturens ordning grundad rätt att med endast den begränsning, att hon ej gör intrång på andra människors lika naturliga rättigheter — en *rättighet* att fritt få söka tillfredsställa dessa behof. Här af härledes friheten, friheten till person, arbete och egendom. Naturens ordning är den bästa möjliga. Ingen kan förbättra den, hvarje försök att mästradensamma är blott att synda emot den. Laissez faire, laissez passer! Se där fysiokraternas sociala maxim!

„M. Quesnay — — — cherchant d'où viennent les richesses des nations, trouva qu'elles ne naissent que des travaux dans lesquels la nature et la puissance divine concourent avec les efforts de l'homme pour produire ou faire recevoir des productions nouvelles; de sorte qu'on ne peut attendre l'augmentation de ces richesses que de la cultiva-

¹⁾ Jag har ej kunnat finna det citerade uttalandet på det af granskaren angifna stället (Daire: *Physiocrates* s. 968).

tion, de la pêche (il comptait la chasse peu de chose dans les sociétés civilisées) et de l'exploitation des mines et des carrières.“

Då nu fysiokraterna genom ett dylikt betraktelsesätt ansågo, att blott jordbruket (jämte öfriga urproduktionsgrenar) kunde skapa produit net, en nettovinst, under det att handel och industri i ett land, där fri konkurrens råder, blott i den grad höjde produkternas värde, som för deras förädlade eller transport och försäljning utgifvits, så var det ju tydligt, att jordbruket för fysiokraterna framstod såsom den viktigaste näringen. I den omständigheten att en „naturlig“ näringsfrihet, — såsom fysiokraterna försökte ådagalägga — var det bästa medlet att stegra jordbrukets produktivitet, sågo Quesnay och hans lärjungar det klaraste bevis för den naturliga ordningens harmoni, „l'enchainement des vérités qui naissent les unes des autres“. Mag. Schauman säger, att jag ej uppfattat „sammanhanget i fysiokraternas lärör“, men själf har han ej ens förstått innebörden af det citat, han gifver läsaren och dock ligger „i denna enda mening — — — kvintessensen af hela den fysiokratiske ekonomiken“.

För öfrigt inneslutes fysiokraternas handels- och industripolitik i slagordet laissez faire et laissez passer. Mag. Schauman har sig kanske bekant, att detta slagord upptogs af Quesnays lärjungar och af dem erkändes såsom ett kort och träffande uttryck för skolans praktiskt-politiska sträfvanden.²⁾ Mag. Schauman, som på ett par ställen citerar prof. Tuchy's artikel *Le libéralisme économique dans des oeuvres de Quesnay* i december-numret 1899 af *Revue d'économie politique* har ej i tillräcklig grad beaktat, att Quesnays åsikter — det är endast dessa, som behandlas i nämnda artikel — ej äro i allo öfverensstämmande med skolans. Det är nog faktiskt, att Quesnay, ehuru han tyd-

¹⁾ Du Pont de Nemours: *Notice sur les économistes*. Daire: *Oeuvres de Turgot* I: 259.

²⁾ Se härom närmare Oncken: *Die Maxime Laissez faire et laissez passer*, Bern 1886.

ligt och bestämdt framhåller handelsfrihetens grundsats¹⁾, ej städse förordade en absolut frihet på detta område.²⁾ Men hans lärjungar, hvilka utbildade och ytterligare systematiserade hans läror, utgifva städse slagordet „laissez faire et laissez passer“ såsom uttryckande den fysiokratiska skolans handels- och industripolitik.

Mag. Schauman försöker angripa min uppfattning af begreppet fysiokrati genom att (sid. 398) anföra till försvar för sig sex kända författare på området för nationalekonomins historia. Han säger: „I de nyaste historiska framställningarna har detta också beaktats, och därför finner man hvarken hos Espinas, Cossa, Oncken, Denis eller Higgs en sådan uppfattning af fysiokratin företrädd som dr Renvalls. Och om dr Renvall likväl kan till förmån för sig anföra andra auktorer, så beror detta blott på att desse ännu icke lyckats frigöra sig från den af Du Pont med sådan framgång skapade „legenden“ om den fysiokratiska skolan.“ Härmed vill väl mag. Schauman säga, att genom att man länge på grund af Du Ponts „historiska anteckningar om fysiokratins uppkomst och anhängare“ såsom fysiokrater orätt uppfattat liberala författare, man kommit till den godtyckliga och för öfrigt icke noga bestämda utvidgning af begreppet fysiokrati, som jag äfven i min afhandling framställt. Om detta är mag. Schaumans mening — och till en annan uppfattning har man svårt att på grund af sammanhanget komma — så vet man ej hvilketdera man mera skall förvåna sig öfver, granskarens löjlige tvärsäkerhet eller sorglösa okunnighet.

Vi skola börja med de „andra auktorer“ jag kan anföra till förmån för mig. Prof. v. Scheel yttrar³⁾ om en

¹⁾ Maxime XXV: Qu'on maintienne l'entière liberté du commerce, car la police du commerce intérieur la plus sûre, la plus exacte, la plus profitable à la nation et l'état, consiste, dans la plaine liberté de la concurrence.

²⁾ I detta afseende stod han på en likadan ståndpunkt som Ad. Smith. Se härom Oncken: *Das Adam Smith-Problem* i Zeitschrift für Socialwissenschaft 1898 s. 278 ff.

³⁾ *Die politische Oekonomie als Wissenschaft* i Schönbergs *Handbuch der Politischen Oekonomie*, Tübingen 1890, I s. 84 f.

sådan ensidig uppfattning af fysiokratin, som den mag. Schauman hyllar: „So ist es gekommen, dass man vom physiokratischen System mehr einzelne frappante und, aus dem Zusammenhange des ganzen Gedankenganges gerisene, durchaus unverständlich und unsinnig erscheinende Sätze als den eigentlichen Kern hervorgehoben hat.“ Ytterligare nämner jag Yves Guyot¹⁾, Frédéric Passy²⁾, hvilka båda särskildt framhålla fysiokratin såsom det första nationalekonomiska system, hvilket upphöjt den individuella friheten till en grundprincip för det sociala lifvet. Samma uppfattning, som jag framhållit, hyllas äfven i allo af prof. Rambaud.³⁾ Det samma gäller äfven prof. Lexis.⁴⁾ Och till sist vill jag framhålla den forskare, som jämte Oncken är den mest betydande auktor på detta område, G. Schelle. Han har bl. a. författat tvänne utmärkta monografier behandlande hithörande frågor: *Du Pont de Nemours et l'école physiocratique* (1888) och *Vincent de Gournay* (1897) samt i *Nouveau dictionnaire d'économie politique* publicerat, utom särskilda artiklar öfver enskilda ekonomister, en särskildt grundlig framställning af fysiokratin. Denne framstående forskare, som mag. Schauman i öfversvallande själfförtröstan behandlar såsom en af dem, som „ännu icke lyckats frigöra sig från den af Du Pont med sådan framgång skapade „legenden“ om den „fysiokratiska skolan“, gifver äfven en med min teckning analog framställning af begreppet fysiokrati.

¹⁾ *Quesnay et la Physiocratie* Paris 1896.

²⁾ *Journal des Economistes* 1896. Tome XXVI s. 338 ff.

³⁾ *Op. cit.*

⁴⁾ *Physiokratisches System* i Elsters *Handbuch der Volkswirtschaft*, Jena 1898 s. 353 f. och *Physiokratische Schule* i *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, Jena 1893 V. s. 151 f. — Jag citerar följande satser: „Aber Hasbach hebt es mit Recht als eine Eigentümlichkeit Quesnays hervor, dass bei ihm das 'Droit naturel' zu einem wirtschaftlichen Naturrecht zusammengeschrumpft sei und dass er die Loekesehen Lehren von ewigem Recht auf Eigentum und Freiheit fortentwickelt habe zu der Lehre von dem Naturrechte des Menschen auf wirtschaftliche Freiheit, wie er sie versteht“ (s. 152). „Die physiokratische Freihandelslehre ist also zunächst eine mit doktrinärer Logik aus den Grundgedanken des Systems gezogene Konsequenz.“ (S. 152. — Kurs. af mig.)

På tal om den naturrättsliga utgångspunkten, säger Schelle¹⁾: „De là, le mot physiocratie, de la distique de Quesnay²⁾ que nous avons rappelé plus haut et qui n'était, au fond, qu'une traduction de la formule de Gournay: *laissez faire, laissez passer*“. — — „Ce serait une erreur de chercher, ainsi qu'on l'a fait quelquefois une relation entre le mot *physiocratie* et la doctrine d'après la-quelle la terre serait la source unique des richesses. Les physiocrates ont soutenu cette doctrine, mais elle n'est qu'une des parties de leur système et non la plus importante“³⁾ Lägg härtill ännu Hasbachs af mig i min afhandling citerade grundläggande undersökning⁴⁾ och jämför prof. Schmollers uppfattning af fysiokratin i hans *Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre*,⁵⁾ och läsaren ser huru pass „godtycklig“ eller ej öfverensstämmande med „de nyare historiska framställningarna“ min utvidgning af begreppet fysiokrati är.

Men ej ens de författare, som mag. Schauman själf åberopar, stå på en sådan ståndpunkt som granskaren. Espinas'⁶⁾ framställning kan väl i någon mån vid ett ytligt betraktande synas gifva något stöd åt mag. Schauman, men om man fäster sig vid hvad han yttrade om „l'esprit général de l'École“ samt hvad han uttalar å sid. 227 af sitt arbete, kan man ej finna någon motsats emellan Espinas' och min uppfattning af fysiokratin. Detta gäller i än högre grad Cossa.⁷⁾ Han säger bl. a.: „La politique économique des physiocrates est très simple et de caractère négatif, parce qu'elle se résume dans l'aphorisme *laissez faire, laissez*

1) Or. cit. II s. 478 och 473.

2) „Ex natura jus, ordo et leges

Ex homine arbitrium, regimen et coercitio.“

3) Jfr Schelle: *Du Pont de Nemours* s. 48 ff.

4) *Die allgemeinen philosophischen Grundlagen der von François Quesnay und Adam Smith begründeten politischen Oekonomie*, Leipzig 1890.

5) Leipzig 1900 s. 89 f.

6) *Histoire des doctrines économiques*, Paris 1892.

7) *Histoire des doctrines économiques*, Paris 1899 — öfversättning från italienska originalet af år 1892.

sez passer, c'est-à-dire dans la liberté illimitée, qui est conforme à l'ordre naturel; ¹⁾ grace à elle chaque producteur, guidé par son intérêt personel, ¹⁾ contribue à la prospérité générale sans qu'il soit besoin d'aucune ingérence gouvernementale". Friheten härflyter således ur doktrinen premiser — läran om l'ordre naturel. Cossa fortsätter: „Mais l'école de Quesnay, quand elle veut montrer les avantages économiques de la liberté industrielle et commerciale, ¹⁾ se sert d'arguments bien différents de ceux des libres-échangistes modernes. Elle invoque la liberté parce qu'elle espère que, grace à la concurrence, les dépenses de la classe productive diminueront et que le produit net augmentera.“ Detta är den rätta uppfattningen af fysiokratien. Att Cossa ingalunda identifierar fysiokratien med agrikultursystemet, såsom „den store Ad. Smith“ och mag. Schauman, framgår tydligt. ²⁾

I den artikel ³⁾, efter hvilken mag. Schauman citerar Onckens skrift „Zur Biographie des Stiftern der Physiokratie, Francois Quesnay“ talas ej det minsta om den fysiokratiska doktrinen innehåll. Jag kan ej inse, att granskaren dess mera kan stöda sig vare sig på Denis ⁴⁾ eller Higgs. ⁵⁾

4. Att afgöra frågan, huruvida Gournay är att anses för fysiokrat är ingalunda lätt. Vi veta, att denne berömda man lemnat efter sig något själfständigt nationalekonomiskt arbete, utan att hans ekonomiska åsigter äro att söka i de tjensteutlåtanden han såsom intendent för vissa industrigrenar aflät. I dessa utlåtanden (af hvilka det viktigaste blifvit bekant först genom mina forskningar) kunde Gournay naturligtvis ej utveckla något allmänt nationalekonomiskt system, ej ens behandla andra ekonomiska frågor än dem, som angingo industrin och handeln. Skulle nu fy-

¹⁾ Kursiv. af mig.

²⁾ Sid. 282.

³⁾ *Nationalekonomisk Tidskrift*. 1897 335 f.

⁴⁾ *Histoire des systèmes économiques et socialistes*, Bruxelles 1897.

⁵⁾ *The Physiocrats. Six lectures on the french economists of the 18:th Century*, London 1897.

siokratin vara det „agrikultursystem“, som „den store Adam Smith“ och mag. Schauman påstå, så vore ofvannämnda fråga lätt afgjord. Men nu veta vi, att Ad. Smith ensidigt framställt och mag. Schauman ytligt uppfattat fysiokratin och att fysiokratin ej är „agrikultursystemet“ utan det första liberala nationalekonomiska systemet. Frågan är därför vida svårare att afgöra. Än svårare blir den, då vi betänka att Gournay afled 1759, således vid en tidpunkt, då fysiokratin ej ännu nått en full utveckling.

Gournays nationalekonomiska åsikter och ställning hafva till först angifvits af Du Pont och Turgot. Det är nästan uteslutande efter dessas framställningar man försökt besvara frågan. Och svaret har varit olika. Men år 1897 utgaf Schelle efter trägna forskningar sitt arbete *Vincent de Gournay*. Stödande sig på förut oanvända och otryckta utlåtanden har han underkastat fysiokraternas teckning af Gournay en vetenskaplig pröfning. Själf sammanfattar han ¹⁾ resultaten af sina undersökningar i följande ord: „En somme, nous avons pu reconstituer, non les oeuvres complètes du premier défenseur de la liberté du travail, il s'en faut probablement de beaucoup, mais une collection assez étendue pour pouvoir le connaître par lui-même et pour rectifier, s'il y avait lieu, ce que nous en ont dit Turgot et les Physiocrates. Hâtons-nous d'ajouter que nous n'avons eu à les prendre en défaut, ni de sincérité ni d'exactitude. La doctrine qu'ils ont attribuée à Gournay est assurément son bien propre.“ Schelle har ej haft anledning att ändra sin åsigt, sådan han både i *Du Pont de Nemours* och *Nouveau Dictionnaire d'économie politique* förut framställt den. Han har städse ansett Gournay för fysiokrat. Jemförda med Schelles på ingående arkivstudier grundade åsigt betyda rätt litet de uttalanden, som fällts af andra författare, innan de haft kännedom af Schelles arbete. ²⁾ Mag. Schauman säger: „Att dr Renvall icke desto mindre accepterat Du Ponts be-

¹⁾ S. 14 f.

²⁾ Higgs känner ej Schelles arbete, se hans *The Physiocrates* s. 66 ff.

rättelse om den fulla öfverensställningen i åsigter mellan Gournay och Quesnay vittnar om kritiklöshet och obekantskap med litteraturen.“ Härtill anmärkes, att för det första har jag ej „accepterat Du Ponts berättelse om den fulla öfverensställningen mellan Gournay och Quesnay“; och så få vi väl lemna talet om kritiklöshet tills vidare derhän och konstatera blott granskarens utan bevis framkastade påstående. För det andra ses det af ofvanstående, att „obekantskap med litteraturen“ är att söka hos granskaren själf.¹⁾

Om frågan, huruvida Gournay var fysiokrat, måste afgöras på grund af Schelles forskningar, så kan hvaroch, som blott ger sig tid att genomläsa Turgots lilla, praktfulla arbete *Réflexions sur la formation et la distribution des richesses* själf se, att Turgot var fysiokrat. Så har han äfven allmänt uppfattats. Härmed är ej sagdt, att Turgot ej på samma gång hade sin egen plats i nationalekonomins historia och detta har jag ej heller förbisett i min afhandling. Turgots nämnda arbete är en lysande framställning af fysiokratens grundsatser, ehuru den ej är i hvarje liten detalj fullt bekännelsetrogen.²⁾ Mag. Schauman säger (s. 493) „Dr Renvall hade gjort riktigast i att icke upptaga Turgot bland fysiokraterne“. Hvarför? Ja, derpå lemnas ingen allvarlig förklaring. Det tyckes, som skulle Espinas' uppställning jämte mag. Schaumans egen obekantskap med Turgots ekonomiska åsigter varit grunden till denna mer än platta anmärkning.

Äfven om man antar mag. Schaumans snedvridna definition af begreppet fysiokrati, kommer man till den uppfattningen, att Turgot var fysiokrat. Ty „agrikultursystemets“ s. k. karaktäristiska läror finnas uttalade i Turgots *Réfle-*

¹⁾ Af intresse kan äfven vara följande uttalande af Léon Say i hans arbete *Turgot* (Paris 1891 s. 39) „Gournay — — — avait, il est vrai, adopté les idées de Quesnay; mais travaillant dans ce qu'on pourrait appeler un autre champ de ce domaine qu'ils avaient créé ensemble et dont ils avaient enrichi le monde“.

²⁾ De förändringar Du Pont gjorde i Turgots arbete röra detaljfrågor och äro utan afgörande betydelse för vår fråga.

xions.¹⁾ Alla de kännetecken, som mag. Schauman upptagit i sin definition, passa in på Turgot — och dock hade jag „gjort riktigast i att icke upptaga Turgot bland fysiokraterna“. Arten af „granskningen“ är här uppenbar.

Förrän jag lemnar denna del af „granskningen“, måste jag tillbakavisa en på alla bevis blottad tillvitelse, som mag. Schauman utslungat emot mig. Jag har — i fullaste öfverensstämmelse med Oncken²⁾ och Marchlewski³⁾ — i min afhandling omnämmt den oriktiga framställning Ad. Smith den hans gränslösa beundrare J. B. Say gifvit af fysiokratin. Mag. Schauman beskyller mig för att ej hafva tagit kännedom om dessa uttalanden, ehuru jag citerat desamma. Jag kan med godt samvete påstå, att mag. Schauman med denna tillvitelse ej står på sanningens grund. Från disputations-tillfället borde dock mag. Schauman komma ihåg, att, hvad åtminstone Ad. Smith vidkommer, hans beskyllning ej håller streck. Jag vill dock tro, att granskaren ej fullt saknat bona fides, utan att det är hans minne, som svikit honom.

5. Sedan mag. Schauman egnat nästan hälften af sin granskning den tredjedel af min afhandling, som han funnit opropotionerligt lång, kritiserar han i den senare delen min framställning af Sverige-Finlands fysiokratiska litteratur. Mag. Schauman medger, att min framställning af Scheffer, Fischerström och Ekmarek såsom fysiokratiska författare i hufvudsak är riktig, men nämner ej, att alla dessa författare af mig blifvit ånyo framdragna, sedan deras nationalekonomiska skriftställerit hittills förblifvit nästan helt förbisedt. Min framställning af E. O. Runeberg, Leuhusen och Chydenius godkännes ej af granskaren.

Jag börjar med sistnämnda författare för att senare få tillbakavisa de flesta af de detaljanmärkningar mag. Schauman framställer emot min teckning af Scheffers och Fischerströms nationalekonomiska författarevärksamhet. Mot min

1) §§ VII, XIV—XVIII. — Jfr. Robineau, Turgot. Administration et oeuvres économiques, s. XX ff.

2) *Oeuvres de Quesnay*, Paris 1888. Inledningen.

3) *Der Physiokratismus in Polen*, Zürich 1897.

framställning af Ekmarcks nationalekonomiska åsikter har mag. Schauman intet att invända.

Hvad först vidkommer E. O. Runeberg, så har jag i min afhandling betydligt reducerat hans betydelse som fysiokrat. Arnberg¹⁾ och Lille²⁾ samt Rosenberg³⁾ hafva gifvit honom en vida mera framskjuten plats. Mag. Schauman vill taga steget ut och fränkänna honom hvarje betydelse såsom fysiokratisk författare. Det arbete af E. O. Runeberg, som jag betecknat såsom röjande fysiokratiskt inflytande, är *Undersökning om våra näringar äro komna eller huru de kunna komma till en emot folkhopen svarande högd.* Mag. Schauman vill göra troligt, att detta arbete ej vore författadt af E. O. Runeberg, utan af dennes broder E. F. Runeberg, en på denna tid ej obekant ekonomisk skriftställare. De bevis, mag. Schauman framställer äro dock på intet vis öfvertygande. E. F. Runeberg var ej någon liberal författare och vore nämnda arbete af honom, skulle det lika litet öfverensstämma med hans i öfriga arbeten uttalade åsikter som det öfverensstämmer med broderns tidigare uttalanden.

Hvad angår själfva frågan, huruvida nämnda skrift röjer fysiokratiskt inflytande, hvilket mag. Schauman utgående från sin agrikulturuppfattning naturligtvis förnekar, så måste jag i alla delar hålla på det jag i min afhandling sagt. Man bör blott hafva en rätt uppfattning af fysiokratins innebörd, och jag kan ej finna, att mag. Schaumans invändningar skulle kunna bortförklara hvad jag framhållit.

Mag. Schaumans kritik af min framställning af Leubusens nationalekonomiska ståndpunkt förfaller äfven till *alla* delar, sedan jag påvisat, i hvilken grad granskarens uppfattning af fysiokratien är grundfalsk och oriktig. Jag vill här i förbigående påpeka, att Leubusen hittills i alla historiska framställningar fullkomligt ignorerats, ehuru hans arbete *Tankar om de rätta och sanskyldiga medel till*

¹⁾ *Frihetstidens politiska ekonomi I*, Upsala 1868 s. 202 f.

²⁾ *Anders Chydenius* s. 65

³⁾ *Ekonomiska samhällslifvet I*, Sthlm 1894 s. 145.

Sveriges välmåga på sin tid var ett mycket omtyckt och uppmärksammat arbete. Det utkom i tvänne upplagor, hvilket var något högst ovanligt.

Min framställning af Anders Chydenii nationalekonomiska åsikter „visar“, säger mag. Schauman, „till hvilka absurditeter man kan komma i en historisk undersökning, då utgångspunkten är oriktig och kritiken dessutom brister“. För hvilkendera af oss utgångspunkten är oriktig har jag äfven ådagalagt. Granskarens beskyllning för bristande kritik torde åter härleda sig ur hans obekantskap med fysiokratins väsen, och bäres derföre lätt af mig. Jag har påvisat, att Chydenii åsikter äro förenliga med fysiokratins, jag har förklaradt af hvilken orsak „teorierna om arbetets produktivitet och produit net“, hvilka mag. Schauman orätt anser för „kardinalpunkterna i fysiokratins system“ saknas i Chydenii arbeten. — Dessa teorier finnas ej där af likadan orsak, som man fåfängt får söka dem i Gournays skrifter. Men jag har i min afhandling påstått, att Chydenius ej allena var inspirerad af fysiokratins, utan att han åtminstone under den senare perioden af sin författareverksamhet var medveten derom, att hans liberalism härledde sig från ekonomisternas „nya vetenskap“ och med den stod i samklang. Icke ens i denna punkt har mag. Schaumans kritik kunnat rubba min uppfattning. Anders Chydenii hela ekonomiska tänkande domineras och uppbäres af hans uppfattning af den naturliga friheten. Isynnerhet är detta fallet under den senare perioden af hans författareverksamhet eller den, som faller inom 1770-talet. Men det var just fysiokraterna, som till först gjorde af naturrätten underlaget för ett liberalt nationalekonomiskt system.¹⁾ Och Chydenius var underkunnig härom. Ehuru han aldrig citerar någon fysiokratisk författare, hafva vi dock af honom själf bevis deröfver, att han ej endast kände till den fysiokratiska skolan, utan äfven rätt uppfattade grundidén i dess lära. Han skrifer nämligen 1779: „Det blefve ofelbart vidlyftigt att an-

¹⁾ Se härom närmare Hasbach op. cit. s. 59. — Lexis: *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* V s. 152. — Rambaud: op. cit.

ställa här en filosofisk granskning om gränserna af vår naturliga rätts inskränkning; vi råka här in på en obanad väg, våra moralister hafva ej gått upp för oss dessa stigar, utom ekonomisterna i Frankrike, som åter vinna ganska litet gehör i Sverige“. Detta af mig i min afhandling (s. 118) citerade uttalande, som jag vid disputationsakten var i tillfälle att än ytterligare påpeka för mag. Schauman, finnes ej ens omnämndt i „granskningen“. Och dock kan man ej underkänna betydelsen af detta uttalande. Jämför man härmed de ord, med hvilka han underställde sin afhandling om *Huruvida landthandel för et rike i gemen är nyttig eller skadlig* Vetenskaps och Vitterhetssällskapets i Göteborg bedömande och i hvilka han särskildt vädjar till den såsom fysiokratisk författare kände grefve Scheffers tänkesätt, så tror jag man skall hafva svårt att neka, att Chydenius medvetet ställde sig på fysiokratisk grund. Att mag. Schauman icke kan förmå sig till detta erkännande härleder sig däraf, att Chydenius synbarligen hade en rätt uppfattning af fysiokratin och ingalunda däri såsom mag. Schauman utslutande såg ett „agrikultursystem“.

6. Karl Fredrik Scheffer har först af mig fått sig anvisad sin rätta plats i den svenska nationalekonomins historia. Han var den fysiokratiska strömningens förnämsta och inflytelserikaste målsman i Sverige. Att hans arbeten finnas uppräknade i ett gammalt biografiskt lexikon och en af hans skrifter deri till sin karaktär rätt är angifven, förändrar ej förhållandet lika litet som den omständigheten, att några af hans förstlingsarbeten beaktas af Arnberg. Jag har haft fullt skäl att med hänsyn till den ytterst ringa uppmärksamhet, som i framställningar af den ekonomiska litteraturens historia ägnats denna framstående författare, påstå att han ända hittills förblifvit „nästan okänd“. Mag. Schaumans försök att förringa äfven detta resultat af min undersökning är i stil med andan i hans „granskning“, men röjer äfven tydligt dess afsigt, hvilken icke varit att kritisera utan neddraga.

Jag öfvergår härmed till några detaljanmärkningar, mag. Schauman framställt emot min teckning af Scheffers nationalekonomiska skriftställarverksamhet.

Jag har i min afhandling (s. 50 f.) af ett uttalande af Kryger, hvari denne författare vänder sig mot den allmän vordna satsen, att hvar och en bör hafva frihet att blott efter anmälan inrätta fabriker i landet, slutit till, att han med sin kritik särskildt afser den franska litteraturen, i hvilken just vid denna tidpunkt (1755) en mäktig frisinnad strömning gör sig gällande. Till stöd för mitt antagande anför jag, att 1) i den svenska litteraturen en antiliberal anda nästan uteslutande var den förherrskande och att 2) den franska litteraturen var mycket uppmärksam i Sverige „såsom redan en blick på någon litterär tidskrift ådagalägger“. Mag. Schauman invänder, att 1) „yrkanden på näringsfrihet framställt icke blott i den lilla skrift“ som jag „anförs såsom ett undantag från den konservativa regeln¹⁾, utan ock i arbeten af Nordencrantz (*Arcana Oeconomiae et Commercii* 1730), Lars Salvius (*Tankar öfver den Svenska Oekonomien* 1738) och Kryger själf (*Anmärkningur mot de tre blinda fritrafvarne*, 1749), för att nu nämna endast några anmärkningsvärdare och bekanta fall“. Hvad nu först och främst Krygers egen skrift angår, så är det dock något absurdt att antaga, det Kryger 1755 uppträder för att kritisera hvad han 1749 skrifvit. De öfriga tvänne af mag. Schauman anförda arbetena, voro åter 1755 så pass gamla — Salvii arbete utkommet för 17 och *Arcana* för 25 år sedan — att det näppeligen låter förklara sig, att Kryger, sedan han under många år deremellan sysslat med ekonomiskt skriftställereri, med ens 1755 känt sig uppfordrad, att vända sig mot dessa gamla arbeten. Mot mitt andra argument påstår mag. Schauman, att det är „helt och hållet gripet ur luften. Det fans för det första, fortsätter mag. Schauman, icke mer än en litterär tidskrift i Sverige före juli 1755, då *Den Svenska Mercurius* begynte utkomma. Och för det andra förekommo i den ifrågavarande tidskriften, Salvii *Lärda Tidningar*, vid denna tid inga anmälningar af franska böcker“. Mag Schauman citerar visserligen Sylwan²⁾, men har

¹⁾ *Skråfars bref till Hallbror* 1752.

²⁾ Svenska pressens historia intill 1772.

ej gifvit sig tid att litet mera ingående studera det förhållande han berör. Ty det är ingalunda sant, att det ej i Sverige existerade före juli 1755 mer än en litterär tidskrift. Jag har ej nu varit i tillfälle att ingående undersöka frågan, men kan dock nämna *tre* litterära tidskrifter från denna tid. 1742—1758 utgafs *Stockholms Gazette*, som innehöll „lärdasaker“¹⁾ och 1745—1779 *Stockholms Veckoblad*, som äfven innehöll i en särskild afdelning „lärdasaker och rön“²⁾. År 1754 utkom äfven *Carlscronas Veckoblad* som litterär tidskrift, hvart nummer uppställt på samma sätt som *Stockholms Veckoblad* d. v. s. att förra bladet (= s. 1, 2) innehåller „*Lärda saker*“³⁾. Är det sålunda mitt eller gran-skarens påstående, som är gripet ur luften?

Jag förbigår här öfversättningen af Gournays memorial, då jag närmare berört denna fråga i en artikel, som är afsedd att utkomma i *Journal des Economistes* ungefär samtidigt som denna uppsats publiceras. Likaså förbigår jag mag. Schaumans anmärkning, att jag ej omnämnt Scheffers år 1757 såsom öfversättning utgifna skrift *Tankar om nödvändigheten att innefatta handels- och finanskunskap uti statsvetenskapen*. Denna skrift är ej af något värde för vår undersökning. — Deremot underskattar mag. Schauman betydligt *L'ami des hommes'* betydelse. I hela världen motogs den med förtjusning, och man skall fåfängt försöka förneka dess storartade inflytande på Sveriges nationalekonomiska litteratur.

¹⁾ „För bokaupmätningar inrättades 1754 med n:r 28 åter en afdelning (dock ej på särskildt blad) „Nouvelles littéraires“, hvilken återfinnes i de flesta nummer“. Sylwan: *Sveriges periodiska litteratur under frihetstidens förva del*, Lund 1892 s. 67.

²⁾ I denna afdelning ingick „referat af böcker i dessa ämnen ordnade geografiskt enligt bruket i dåtida litterära journaler. — Innehållet i den första afdelningen (hvarom nu är fråga) undergick med tiden en betydlig förändring. Referaten inskränktes till angifvande af det ifrågavarande arbetets titel, hvartill stundom fogas en antydning om innehållet eller någon ur arbetet hemtagd mera uppseendeväckande notis.“ Innehållet var „geografiskt, naturalhistoriskt och ekonomiskt“ Sylwan, Sv. per. litt. s. 78 f. — Jfr Lundstedt, *Sveriges periodiska litteratur* I s. 30.

³⁾ Lundstedt: op. cit. 23 f.

Mag. Schauman har ej något af betydelse att anmärka mot min öfriga framställning af Scheffers rika skriftställarverksamhet¹⁾, ehuru ej ett ord af erkännande undslipper honom. Deremot vänder han sig mot min teckning af Gustaf III:s förbindelser med de franska fysiokraterna. I denna del har jag kunnat gifva „några intressanta upplysningar“; men tyckes dock enl. mag. Schauman betydligt öfverskatta resultatet af mina forskningar äfven häri. Som betecknande för granskaren vill jag här belysa sanningen af ett af hans påståenden. Mag. Schauman skriver: „Ej heller hade förf. bort uttrycka sitt beklagande öfver att Du Ponts korrespondenser gått förlorade. Ty det är nogsamnt bekant att desamma två gånger i månaden sändes, utom till Gustaf III, äfven till Carl Fredrik, markgrefve och sedermera storhertig af Baden, och de till den sistnämnde afsända korrespondenserna hafva år 1892 publicerats af Knies i Heidelberg“. Mag. Schauman torde väl anse, att Du Ponts ifrågavarande bref aftryckts i Knies år 1892 utgifna *Carl Friedrichs von Baden brieflicher Verkehr mit Mirabeau und Du Pont* hvilket arbete af mig i min afhandling citerats. Men mag. Schauman har aldrig kunnat genomöfna ens innehållsförteckningen till denna publikation, ty eljes hade han ej framkommit med ett dylikt grundlöst påstående. Ty i dessa bref finnes *icke* det minsta spår af någon „correspondance littéraire et politique“, afsedd för flere personer än Carl Fredrik. — Af en sträng kritiker borde man dock ha rätt att fordra helst någon kritik äfven gent emot sig själf.

Ett par detaljmärkningar rörande Fischerström! Jag har i min afhandling sagt, att Fischerströms tidskrift *utkom* 1769—1772. Mag. Schauman påstår, att den började utkomma 1768. Verkliga förhållandet är sådant, att ehuru början af första delen *trycktes* redan 1768 den dock *utkom*

¹⁾ Det kan ju hända, att af *Bref till Rikens råd* något hafte utkom redan 1769. Lundstedt, op. cit. s. 74 anger dock, att detta skedde 1770. Likaså Biografiskt lexikon Bd 14 ss. 20 och 32. Hvarpå mag. Schauman stöder sitt påstående, säger han ej.

först 1769¹⁾. — I min afhandling talar jag om „de sista, år 1772 utkomna numren“, hvilket mag. Schauman anser för orätt, emedan Sylwan²⁾ talar endast om ett nummer för detta år. Två nummer utkommo dock, n:o 6 tryckt hos J. G. Lange och n:o 7 i f. d. Grefingska tryckeriet³⁾. Mag. Schaumans samvetsgrannhet harmonierar ej med hans minutiösa anmärkningar.

Granskaren har äfven fullkomligt vanställt mitt yttrande om innebörden af de glädjebrott, med hvilka Fischerström i *Den enfaldiga naturforskaren* helsade Gustaf III:s tronbestigning och första regeringsåtgärder. Jag har ej allenast sagt, att Fischerström uttalar likadana känslor som fysiokraterna i Frankrike. Jag har dertill anfört ett karaktäristiskt utdrag af hans glädjeyttring. Mag. Schauman påstår, att detta vittnar om fullkomlig obekantskap med opinionerna under Gustaf III:s första regeringsår“. Och han tillägger försmädligt: „En blick i hvilken historisk lärobok som helst skulle ha kunnat öfvertyga dr Renvall om att hänförelsen för Gustaf III efter hans tronbestigning var allmän hos det svenska folket och fullkomligt oberoende af de franska fysiokraternas uppfattning“. Jag har ej behöft se efter detta allom bekanta förhållande i någon lärobok; under mina studier i denna tids tidningspress och litteratur har jag nog samt funnit bekräftelse därpå. Men detta rör ej det minsta hvad jag sagt. *Orsaken* till fysiokraternas glädje var dock — äfven ehuru mag. Schauman möjligen ej finner det omnämndt i någon historisk lärobok — en helt annan än orsaken till svenska folkets jubel. Fysiokraterna helsade i Gustaf III en lärjunge, en ung adept, som skulle genomföra i politiken deras idéer. Häröfver jublade ej svenska folket men nog Fischerström. Detta har jag sagt i min afhandling och det bevisas af mitt där anförda citat af Fischerström. Har ej mag. Schauman velat eller kunnat uppfatta detta, tror jag, att felet ligger hos honom.

¹⁾ Se Lundstedt op. cit. I s. 59.

²⁾ Svenska prässens historia s. 471.

³⁾ Lundstedt op. cit. I s. 59.

Såsom betecknande för, hvad allt mag. Schauman anser sig ha rätt att tillåta sig, vill jag, förrän jag slutar denna kritik af en ensidig granskning, dröja vid hvad mag. Schauman anför om min framställning af Krygers ståndpunkt i hans 1767 utgifna skrift *Om en fri spannemålshandel*. Jag har i sjunde kapitlet af min framställning af Sverige-Finlands nationalekonomiska litteratur sammanfört arbeten „i hvilka fysiokratiska inflytelser äro märkbara“ (s. 129). Således har jag strax i början angifvit att alla dessa arbeten ej kunna uppfattas såsom fysiokratiska. Och särskildt på tal om nämnda skrift af Kryger säger jag (s. 13): „Äfven han visar någonslags böjelse att gifva ett delvist erkännande åt den nya riktningen“. Och som slutpåstående säger jag: „vi se huru Kryger, ehuru han till en del försvarar friheten, ej kan taga steget fullt ut, utan också här förblir på en medlande ståndpunkt“. Med dessa mina yttranden för ögonen må läsaren själf leta efter det sanningskorn i mag. Schaumans uttalande om denna min framställning, som jag fätängt sökt. Han säger (s. 430): „Mycket karaktäristiskt för förf's tillvägagående är att han nu räknar Kryger som fysiokrat, sedan han tidigare betecknat honom som en anhängare af det gamla merkantilsystemet“. — Huru ytligt mag. Schauman genomläst min framställning i denna punkt, ses tydligt däraf, att han säger om nämnda skrift, att Kryger där „stödde sig på Herbert“. Herbert finnes nog omnämnd i Krygers skrift (detta omnämnande har jag citerat i min afhandling) men, såsom jag framhåller i min disputation, säger Kryger själf sig följa de Chamousset's *Observations sur la liberté du commerce des grains*, hvilket arbete var inspirerad af Quesnay.

Jag har bemött alla mag. Schaumans sakliga och mera betydande anmärkningar. Det som återstår af „gransknin-gen“, som väl ej publicerats utan stora anspråk, kan lätt bäras af mig. Den röjer jämte intresse för det ämne, som min afhandling behandlar, ställvis äfven den flitige biblioteksamanuensens detaljkunskap. Men då mag. Schauman utgått från en för länge sedan antiqverad uppfattning af den skola, hvars spår i Sverige jag sökt framleta, har själfva grunden

för granskningen blifvit vacklande. Ytterligare har granskningen tagit skada af den lätt märkbara biasigt, i hvilken den publicerats. Mag. Schauman har trott att *fördöma* och *bedöma* vore ett och samma. Redan förutsättningarna härför äro dock olika. För att fördöma fordras god vilja och flit, för att bedöma fordras derutöfver — *insigt*, något som i tillräcklig grad, såsom jag nu ådagalagt, ej förefunnits hos granskaren.
